

OSVRTI

JUŽNOSLOVENSKI FILOLOG. Povremeni spis za slovensku filologiju. Izd. Srpska akademija nauka, Institut za srpski jezik, Beograd. Uređuje A. Belić.

Južnoslovenski se filolog nalazi pred dvostrukim jubilejem: počeo je izlaziti god. 1913. — dakle ravno prije četrdeset godina — i doskora će izdati svoju dvadesetu knjigu, što također predstavlja nemalen jubilej na kojem osnivaču i glavnom i jedinom uredniku, koji je časopis uređivao od početka do sada — profesoru A. Beliću — treba svesrdno čestitati. On je uz Ljubu Stojanovića još u jeku Balkanskih ratova osjetio značenje, koje za južnoslavensku filologiju i za sve Južne Slavene može imati izdavanje filološkog časopisa, i zato ga je nazvao *Južnoslovenskim* imenom i nije žalio ni truda ni napora, da ga uzdigne na naučnu visinu i da ga na toj visini uz pomoć brojnih suradnika iz srpskih i ostalih južnoslaven-

skih zemalja i iz inozemstva održi do danas. Posvećen »proučavanju mnogih tamnih strana našega jezika« i »proučavanju našeg jezika u vezi sa ostalim južnoslovenskim i drugim slovenskim jezicima i ispitivanju njihovih jezičkih spomenika« (iz predg. »Povodom pokretanja Južnoslovenskog filologa«) *Južnoslovenski filolog* je časno kroz tolike godine vršio svoju odgovornu službu, i njemu treba zahvaliti, da su mnoge »tamne strane« u našem jeziku kroz posljednjih četrdeset godina postale jasnije, a neke se — bar po našem shvaćanju, po shvaćanju, koje imamo na ovom stupnju razvitka u nauci o jeziku — i sasvim razjasnile.

Široko međunarodno značenje i priznanje, koje je *Južnoslovenski filolog* stekao već u prvim godinama svojega postojanja, odrazilo se također u broju stranih suradnika, koji su sudjelovali u uredništvu ili mu za tisak povjeravali svoje članke i ras-

² O plominskom isp. B. Fučić, Plominski natpis, Riječka revija, I (Rijeka 1952) 146 (sa slikom); o valunskom isp. B. Fučić, Izvještaj o putu po otocima Cresu i Lošinju, Ljetopis Jug. akademije LV (Zagreb 1950), 31—76 (sa slikama); o krčkom natpisu isp. V. Štefanić, Opatija sv. Lucije u Baški, Croatia sacra 1936., 22—23 (sa slikom).

prave. Skoro polovina suradnika u prvom razdoblju (od 1913 do 1938) bili su Rusi, Hrvati, Slovenci, Česi, Poljaci, Nizozemci (van Wijk) i Talijani (Cronia). U uredništvu bio je najprije — u prvoj knjizi — uz A. Belića samo Lj. Stojanović. Već druga knjiga, koja je izašla g. 1921/22, poslije ujedinjenja Srba, Hrvata i Slovenaca u jednu državu, ima uz urednika Belića i uz Lj. Stojanovića širi urednički odbor u kojem surađuju A. Meillet, A. Stojčević, K. Nitsch, M. Rešetar, O. Hujer, R. Nahtigal, Stj. Ivšić, St. M. Kuljbakin, Fr. Ilesić, Fr. Ramovš i H. Barić. Taj se odbor s godinama mijenjao i malo pomalo smanjivao, da se u XVII knjizi svede na četvoricu urednika (A. Belić, St. M. Kuljbakin, Stj. Ivšić i Fr. Ramovš) od kojih je danas u uredništvu ostao samo jedan (A. Belić).

Tada je došao Drugi svjetski rat, koji je omeo i održavanje III Međunarodnog slavističkog kongresa, koji je za jesen 1938. bio sazvan u Beograd. Rat je iz temelja izmijenio socijalnu strukturu naše države, i u njoj se po prvi put u svojoj povijesti uz Hrvate, Srbe, Slovence i Crnogorce kao ravnopravni sudionici javljaju i Makedonci. Novo vrijeme tražilo je nove ljude, i tako se iz temelja promijenio i urednički odbor u koji sada uz A. Belića kao glavnoga urednika ulaze R. Aleksić, J. Vuković, B. Koneski, R. Nahtigal, P. Skok, Fr. Ramovš, M. Stevanović, V. Tomanović i M. Hraste (u XVIII knjizi u uredništvu je bio i R. Bošković).

Novo vrijeme donijelo je sa sobom još jednu promjenu. Pojedina kulturna središta osnivaju svoje filološke časopise. Slovenci počinju izdavati *Slavističnu reviju*, Makedonci se ograničavaju na svoj jezik i na svoje spomenike, a u Zagrebu i u Sarajevu imali bi još ove godine početi izlaziti naučni časopisi, koji će biti posvećeni pitanjima jezika i književnosti. Uloga *Južnoslovenskog filologa*, koji pet godina poslije Oslobođenja nije izlazio, time se znatno mijenja, pa kako je *Rocznik Slawistyczny* postao časopis u kojem će jedno od težišta biti bibliografija slavističkih radova (uopće), tako je i za *Južnoslovenski filolog* u predgovoru XVIII knjizi — prvoj, koja je

izašla poslije rata — naglašeno, da će »jedna od glavnih dužnosti ovog časopisa biti da saopštava potpunu bibliografiju svega što se objavljuje iz oblasti južnoslovenskih jezika u gornjem pravcu (tj. u južnoslav. filologiji i lingvistici), a tako isto da kritički prati ceo naučni rad na pomenutim poljima«. U skladu s time povećan je poslije rata za jednu petinu opseg, koji se daje bibliografiji i registrima (u XVII knj. 99 str., u XIX knj. 122 str.). Taj bi dio, kada se ujednači i nađe svoj put, s vremenom mogao biti vrlo dobar i vrlo koristan; korisniji — možda — od nekih kritika, od kojih bi neke mogle biti objektivnije.

Poslije rata izašle su dvije knjige, XVIII (1949/50) i XIX (1951/52). XVIII je knjiga, koja počinje sa raspravom »Lingvistika prof. A. Belića«, koju je napisao sam prof. Belić, dobrim dijelom bila sastavljena prije rata, pa je — po svemu sudeći — trebala izaći god. 1941, kada je nastupila invazija Jugoslavije od strane Nijemaca. Uredništvo je to trebalo negdje u uvodu spomenuti, jer među člancima i raspravama donosi i dva članka iz pera N. van Wijka (umro 25. III. 1941), a među prikazima i kritikama pet prikaza iz pera St. M. Kuljbakina (umro 22. XII. 1941). Prema tome trebalo je i na naslovnoj strani promijeniti godinu, pa mjesto 1949—1950 staviti 1940—1950.

KNJIGA XIX (1951—1952)

A. BELIĆ, *O književnim jezicima*. — S izvacima, odlomcima, isječcima i uopće s fragmentima neprilika je u tome, što kadšto iskrivljuju sliku o cjelini, iz koje su istrgnuti. Uzmi-mo samo koliko je opera, simfonija i soneta, koje su ostale i koje će ostati u trajnoj uspomeni samo zbog dva ili tri stavka, i koliko je poema, koje će u antologije uvijek ulaziti samo s istim izvacima i s istim stihovima. Kada bismo po tim stavcima i po tim stihovima zaključivali o ljepoti ili o vrijednosti pjesničkoga ili muzičkoga djela kao cjeline, mogli bismo se nejednom grdno prevariti, jer ona obično zaostaju za tim izvacima, koji se zato tako često i daju, jer predstavljaju ono, što je u nekoj cjelini najbolje, najljepše, najefektnije.

Tako je u umjetnosti, a umjetnost djeluje u prvom redu na osjećajnu stranu svojih slušača i čitača. U znanosti je drugačije. U njoj svi dijelovi treba da su logički povezani u jednu neprekidnu cjelinu, i ako se iz nje izdvoji jedan isječak, on ostaje samo isječak — nešto, čemu ne znamo ni početka ni svršetka, ni premisa koje su mu prethodile, ni zaključaka, koje je pisac iz njih izvodio. Zato takvi isječci, odlomci, izvaci u nauci silom prilika imaju više ili manje negativan predznak, i krivo bismo učinili piscu, kada bismo po izvatku, koji je objavio, zaključivali o vrijednosti svega, što je u svojem radu dao.

Takve se misli nameću, kada se čita Beličev članak »O književnim jezicima«, koji je također samo izvadak i to iz referata, što ga je ugledni srpski lingvist bio spremio za Slavistički kongres, koji se god. 1948. trebao održati u Moskvi. Tema je tomu izvatku — a možda i cijelom predavanju — značaj (t. j. značenje) kulturnog mišljenja za stvaranje književnog jezika. U njemu je — onako fragmentarno, kako je dan — dosta misli, s kojima se mnogi ne će složiti (ispor. na pr. na str. 4: »ako su misli kulturne, i najprostiji se jezik pretvara u književni«, »značaj književnog jezika nije u jeziku, već u mislima«, ili na str. 3: »jasno je za svakoga da se jezik Vuka Karadžića od njegovih prvih spisa mora nazvati već književnim jezikom, iako se Vuk svim silama trudio da mu u delima bude čist narodni jezik orača, pastira i govedara«, zatim: »Po čemu možemo taj jezik nazvati književnim jezikom? Jedino po tome što se njime obrađuju književni predmeti, što je on pretstavnik kulturnog mišljenja« itd., kao da se prije toga nisu obrađivali književni predmeti, ili kao da u pisaca nije bilo kulturnog mišljenja, itd.), a opet ima i takvih, koje nije teško prihvatiti (kao što je na pr. ona, da je »pitanje o staroslovenskom jeziku kao književnom — rasvetljeno vrlo malo« (str. 7), i da rad Solunske braće nije morao nadovezivati na tradicije, koje su mogle postojati prije njih, odn. da su oni sami po sebi, bez tih tradicija, mogli biti začetnici književnosti i književnoga jezika, koji će preko svojih mladih izdanaka živjeti punu

tisuću godina). Neke bi moglo smetati i to, što se Belić pišući o »srpskohrvatskom književnom jeziku« osvrće samo na srpske pisce (na Jakšića, Kostića, Daničića, Vidakovića, Dučića, Nenadovića, Rakića i dr., da ne spominjemo Branka i Njegoša, koji ipak u našoj književnosti nisu bili prvi, koji su »pokazali svojim delima kako treba narodni maternji jezik primenjivati u književnosti«, str. 6), međutim, treba se sjetiti, da je njegov članak samo izvadak iz referata, koji u cijelosti nije nigdje štampan, pa se ne može znati, nije li se njegov autor gdje drugdje osvrtao i na druge pisce, ili nije li gdje rekao, da će se iz ovih ili onih razloga zadržati samo na piscima, koji su gore spomenuti. Drugo je, naravno, pitanje, je li onda trebalo davati takav izvadak, kada se unaprijed moglo znati, da će on umanjiti vrijednost, koju je piščev članak (da ga je dao in extenso) mogao za nas imati.

N. RADOJČIĆ, Član četrnaesti *Dušanova zakonika*. — Pisac pokušava objasniti oblik *stožiti* (*dobri človeci koji te stožiti domo boži*) te u njemu vidi značenje »unaprijediti«, »u vis podići« i dovodi ga u svezu sa slov. *stožiti* se (o konju: osoviti se na stražnje noge, propeti se). Takvo tumačenje nije uvjerljivo, premda *stožiti* imaju i hodoški, i studenički i dr. stari rukopisi. Rakovački rukopis, koji je kao prijepis mladi, ali zato ima 15 glava, koje se inače drugdje ne nahode, ima na tom mjestu *stežati*, i taj je oblik grčkom originalu bliži nego *stožiti* (sa značenjem i tumačenjem, koje mu daje Radojčić). *Stožiti* je moglo postati od *stežiti, a ovo od *stežati*. Na jednom mjestu pisac i sam kaže, da mu nije teško zamisliti i jedno drugo shvatanje, i da bi se »moglo dogoditi da lingviste uopšte odbiju rešenje s glagolom »stožiti« i da predlože da se na to mesto stavi drugi glagol »sštežati«, *σῆσθαι*, *acquirere*. Ovakvo rešenje imalo bi dva oslonca: prvi je, da ovaj glagol odgovara dovoljno tačno grčkom izrazu *χρησιμῶς φυλάσσει*, a drugi je da se on nalazi u Rakovačkom rukopisu čiju važnost ja neumorno ističem, i pored njegovih slabih strana« (str. 40). U tome je imao pravo.

N. RADOJČIĆ, *Okovnice, izmišljeno ili zaboravljeno ime za Srbe*. — Radojčić je u ostavštini grofa A. F. Marsiglija u Bologni m. o. našao i jedan Vitezovićev list, na kojem se tumače (objašnjavaju) imena različitih slavenskih (južnoslavenskih) zemalja i naroda. Govoreći o nadimcima za pravoslavce među katolicima i za katolike među pravoslavicima spom. lista kaže na jednom mjestu, da katolici »Srbe, Rašane i ostale pravoslavce« zovu *okovnicæ* »quid significat mancipia ferreis compedibus vinctæ«. Kako Radojčiću »reč okovnica nije izlazila iz glave«, on se pita — »da li je Riter sam, ili neki od njegovih savremenika, izmislio ovaj nadimak za Srbe, koji se nije prihvatio i proširio, ili je u njegovo doba ovaj sobrike za Srbe doista postojao, pa se kasnije zaboravio?« Njemu se ta riječ čini i *veoma važna* i *jako zanimljiva*, pa je filozofima predstavljao kao »još jednu zagonetku za njih«. Ta zagonetka međutim — čini se — nije ni tako velika ni tako teška. Nastojeći objasniti značenje riječi Srbin, pisac spom. lista pošao je sa stajališta, s kojega su u XVIII vijeku i drugi polazili: da su, naime, naša imena u latinskim i grčkim spomenicima shvaćali kao latinske i grčke prijevode ili preinake *naših, slavenskih* naziva, te je lat. *Seruiæ*, *Serui* povezao sa lat. *serui* (od *sero*, 3). Takvih »etimologija« ima i u Dolcija (*De Illyricæ linguæ vetustate et amplitudine*) i u Katančić (u *De lingua Pannonior. vet.*, *De Istro eiusque adcol. comment.*, *Istri adcol. geogr. vetus*) i dr.

Za prvi dio spom. mjesta (*Serbiæ, Rasciani et caeteri Graeci ritus populi Catholicos nostros Soccios quasi suos agnominant*) preporučio bih, da se preposljednja riječ u izvorniku još jednom provjeri. Katančić naziv *soccius* izvodi od *succus* (demin. ab *sòk*, et qui succo utitur, *Praeosl. s. v. sokac*).

Đorđe Sv. RADOJČIĆ, *Prve tri glave Studeničkog tipika*. — Ni u jednom od oba prijepisa Studeničkog tipika (iz g. 1618/19. i iz g. 1760) nema prvih triju glava, pa pisac pretpostavlja, da je (prema Hil. tip.) u Studeničkom tipiku prva glava sadržavala Život Simeonov od sv. Save,

druga — Studeničku povelju, a treća — uvod iz Hilendarskog tipika. Što se tiče autorstva, pisac misli, da rukopis iz g. 1618/19. nije prijepis Savina autografa već »prepis ko zna koga prepisa Savinog originala«. Iz onoga, što je pisac rekao za drugu glavu, proizlazi, da je to (tj. da ju je predstavljala Studenička povelja) ipak samo konjektura, koju bi u stvari tek original sâm mogao potvrditi ili ne potvrditi.

Milka IVIĆ, *O predlogu po u srpskohrvatskom jeziku*. — Ovo je najdulja rasprava u XIX knjizi JF (str. 173—224) i u njoj se daje lijep pregled funkcija u kojima se upotrebljava — ili se upotrebljavao — prijedlog *po* s dativom, s akuzativom, s lokativom i s instrumentalom. Autorica je pokušala protumačiti — i to, valja priznati, sa dosta uspjeha — proces morfološkoj jednačenja *dativ = lokativ* kao i neke pojedinačne funkcije (na pr. kada *po* s akuz. ima distributivno značenje i sl.). Mnogi su problemi u radnji dotaknuti ili načeti, i to je svakako pozitivno, i ako se neka rješenja možda ne će održati. Najbolje su razrađeni akuzativ i lokativ, najslabije dativ, koji je gdje gdje shvaćen preusko. Prijedlog *po* u primjerima tipa »plivati po vodi« ne znači »pružanje po kakvom prostoru, na kojem se mesto menja, zauzima cela površina ili samo izvesne točke; tu »značenje pravca« nije »sasvim izgubljeno«. »Plivati po vodi« znači »plivati u različitim pravcima na vodi« (slično kao što »hodati po sobi« znači »ići amo tamo po sobi« str. 178, a »trčati po livadi« — trčati ili trčkarati amo tamo — u različitim pravcima — po livadi). Dovoljno je isporediti »plivati po vodi« sa »plivati na vodi«, da se ta nijansa osjeti.

M. Ivić na nekoliko mjesta ponavlja, da se kod nas dativ uz *po* (: češ. »po domácku«, »po česku«, polj. »po pańsku«, »po dawnemu«) sasvim izgubio (u južnoslovenskim se jezicima uopšte više ne javlja str. 174, on je u savremenom srpskohrvatskom jeziku izgubljen bez traga str. 175, zanimljivo je da se, recimo, u srpskom jeziku gde se, uglavnom, daleko doslednije izvršilo obličko jednačenje nego li u poljskom dativ uz

po već davno izgubio bez traga, dok se u poljskom, gde je ovo jednačene mnogo manje dosledno, tragovi upotrebe dativa još čuvaju str. 175, svi su ti govori (tj. i oni, koji su očuvali stare razlike između dativa i lokativa u jednini) ... preneli značenja veze po + dativ na vezu po + lokativ, ib., i sl.), a to nije tačno, jer veze po + dativ u obratima »po nâšu«, »po karvôasku«, »po domâču« kod nas i danas ima i kod nekih čakavaca i kod nekih starih štokavaca. Kada je tako, trebalo je od tih veza polaziti pa nešto više pažnje posvetiti dijalektima.

Autorica je s pravom prigovorila V. Milleru, ali bi dobro bilo, da je modificirala i svoju tvrdnju, da »najkrupniju inovaciju srpskohrvatskog jezika pretstavlja prebacivanje svih značenja koja je nosila veza po + dativ na vezu po + lokativ« (str. 207).

Primjeri za starosl. jezik uzeti su većim dijelom iz Vaillantove gramatike (Manuel du vieux slave, Paris 1948, str. 191), i oni su dobri.

Sr. ŽIVKOVIĆ, *Primer historiskog infinitiva u srpskohrvatskom jeziku*. — Pisac analizira dva primjera iz »sinice« druge »stvora« prvoga (kod Ž. netočno iz stv. drugoga) Mrnavičeve Osmanščice (Rim, 1631): *Prid veziri svimi hoti me slišati, ja njemu prid njimi sve redom kazati* (str. 35, 9—10) ... *On pokle me sliša, ja glavom stresati* (ib., 17), u kojima mu se čini, da je pisac upotrebio historijski infinitiv. Za prvi primjer i sâm misli, da bi se mogao prikazati kao dopuna uz »hotih« (prema prethodnom stihu, t. j. *ja njemu prid njimi (hotih) sve redom kazati*), ali za drugi kaže, da »ojačava poziciju prvoga i goni na priznanje činjenice da tu imamo potpuno sigurno dva primera historičkog infinitiva«. Tu se piscu, koji je inače vrlo oprezan, potkrala krupna griješka: ono *ja* u drugom primjeru nije lična zamjenica u prvom licu nego aorist glagola *jeŕti*, čak. *jati* u trećem licu jednine, tako da je značenje tomu primjeru *on, pošto me poslušâ, stade glavom stresati* (t. j. *on, pokle me sliša, ja glavom stresati*), a ne *on pokle me sliša, ja glavom stresaj, stresam, stresah* (str. 227). Za *jati* u Osmanščici ispor. *Trusi nečuveni jaše ze-*

mljom tresti str. 29, *Putovah, vojevah, dušmane svojevah* — *krajine obujah, množiu robstva jah* str. 71.

SLAVISTIČNA REVIIJA. Časopis za literarno zgodovino in jezik. Izd. Slavistično društvo v Ljubljani, Inštitut za slovenski jezik in Inštitut za literature pri Slovenski akademiji. Urejajo A. Ocvirk, F. Ramovš, J. Vidmar (I i II godište izdalo je Slavistično društvo v Ljubljani samo, a urednici su bili I g. A. Ocvirk, B. Merhar, A. Bajec, II g. A. Ocvirk), Ljubljana.

Časopis, koji je za kratko vrijeme i kod nas i u inozemstvu zauzeo istaknuto mjesto u naučnom svijetu. Ako se uzme u obzir neredovito izlaženje JF, koji je poslije rata trebao pet godina, da izda svoju prvu knjigu, to je za neko vrijeme bio jedini južnoslavenski slavistički časopis na visokom, znanstvenom nivou, koji je od 1948. g. redovno izlazio (po 2 sveska — 4 broja — na godinu). Prošle godine je doduše — poslije drugoga teškoga udarca, koji je pretrpjela slovenska slavistika (11. IV. 1950. umro je F. Kidrič, a 15. IX. 1952. F. Ramovš) — došlo do prelaznog zastoja, pa SIR u g. 1952. nije izlazila, ali sada je i to prebrođeno, pa će časopis još ove godine nastaviti s redovnim izlaženjem.

LETNIK I (1948)

Prvi dvobroj posvećen je »gorečemu množitelju naše velike slavistične dediščine in blagemu učitelju akademiku dr. Rajku Nahtigalu«, prvomu predsjedniku i začasnom članu Slavističkog društva u Ljubljani, prilikom sedamdesetgodišnjice njegova života.

Rajko NAHTIGAL, *Nekaj pripomb k pretresu Hrabrovega spisa o azbuki Konstantina-Cirila*. — Na osnovi stručne, u prvom redu paleografske analize važnijih (8) rukopisa Hrabrova traktata, osobito na osnovi Mosk. (rkp. Moskovske duhovne akademije iz XV v., vidi Jagić, *Razsuždenija* 1885—1895, 1, 300 sq.) i Hil^t (Hilandarski rukopis iz XVI v., vidi Ivanov, *Bulg. starini iz Maked.*² 1931, str. 442 sq.) pisac dobro opaža, da se št u brojnoj vrijednosti (800) javlja u našoj (hrvatskoj) glagoljici, te ga

s tom vrijednošću zacijelo nije bilo ni u makedonskoj, a još manje u Cirilovoj glagoljici. Tomu se može dodati, da se i u rukopisu krstjanina Radosava u glagoljskim azbukama na ll. 55. i 57^a na onom mjestu, koje u hrvatskoj glagoljici zauzima št, nalazi (ponovo) *frt* (jamačno za izgovor *pe*). Također je dobro opaženo, da prenošenje dubleta za *h* i *t* u najstarije doba (u IX vijek) nije toliko sigurno, da ne bi tražilo i dalje dokaze. Svakako, pisac je ovim svojim prilogom još više smanjio mogućnost razilaženja u tumačenju ovoga toliko važnoga spisa.

Da bi se mogao osvrnuti i na Kuljbakina (Beleške o Hrabrovoj apologiji, Glas SAN 1935, knj. 158/2 86) i na Vajsov članak o Hrabrovu traktatu (Chrabrova apologie O pismenech a grafika, Byzsl. 1937/38, VII), Nahtigal ponovo analizira odnosna mjesta u sačuvanim rukopisima te dolazi do zaključka, da savršenstvo glagoljske azbuke »nujno vede do pretpostavke, da je Konstantin morao ne le ustno učiti, temveč tudi napisati neki učni gramatični traktat«, i da »razpravljanje o njem pa zahteva svojo posebno študijo«. Završna konstatacija daje naslediti, da će tu studiju autor sâm napisati. Njegova rasprava mogla bi za to pitanje imati veliko, da, presudno značenje.

U nastavku svoje rasprave Nahtigal govori o imenu *Rastic* te u njem vidi slovački oblik (i po tvorbi, a i glasovno), a u završnom dijelu svoje rasprave opravdava (prema *Hil*¹) za stvnj. Mosapurc (lat. urbs paludarum) naziv Blatograd, koji se za Koceljovu rezidenciju upotrebljava u suvremenoj slovenskoj nauci.

LETNIK II (1949)

Franc GRIVEC, *O cerkvenoslovenskih prvinah v drugem frisinškem spomeniku*. — Poznata je razlika i sadržajna i stilska s jedne strane između prvoga i trećega i s druge strane između drugoga Frizinškog odlomka, za koji se i Grivec i Isačenko slažu, da je toliko bliz jeziku Klimentovu, da se Grivec priklanja mišljenju, da je u njem sačuvan izvorni Metodijev (*ali tudi Cirilov*) ispodjedniti tekst.

Pisac vrlo potanko, na osnovi brojnih primjera iz nauke o glasovima,

iz morfologije i sintakse i iz veza s Pohvalnim slovom K. i M., sa Sinajskim euhologijem i s grčkim načinom izražavanja iznosi razlike između 1. 3. i 2. dijela te dokazuje prioritet 2. dijela iznad 1. i 3. Od pojedinačnih elemenata on se posebno osvrće na a) *slzno telo*, b) *ese* (= ježe), c) *bzzredu* i d) *ta, to*, te iz nekih paralela u Pohvalnom slovu i u Sinajskom euhologiju izvodi, da a) i b) po svojem obliku i po svojoj upotrebi pristaju u staroslavenski jezik i u scsl. književnu školu. Oblik *bzzredu* (II, 13—14) čitao je Jagić *v čredu*, a Vostokov *bez čredu*. Grivec misli, da je tu ispalo o (kao i u 67. r., gdje također *b* stoji za *po*), pa to mjesto čita *po čredu* (prema starosl. *po redu*; d) slov. *ta, to* navodi zato, da istakne razliku prema starosl. *tō, ta, to*.

U poglavlju *Čigav je 2. frisinški spomenik?* (str. 133—137) pobija Isačenko (Jazyk a pôvod frisinjských pamiatok, Bratislava 1943, izd. Slovač. akad. znan.), koji je tvrdio, da su Frizinški odlomci slovački i da su iz Slovačke preneseni na jug k Slovencima. Grivec dokazuje, da su 1. i 3. odlomak nastali na slovenskom (karantanskom) tlu i da su odanle — poslije — preneseni u Moravsku, i da su se tamo upotrebljavali. Za drugi odlomak, za koji (zajedno s Nahtigalom) pretpostavlja, da je pripadao Cirilovoj školi, ne isključuje mogućnost, da je — kao i Eu — mogao biti sastavljen i na moravskom području. Kako ga je Metodije mogao upotrebljavati jednako u Panoniji kao i u Moravskoj, bolje bi bilo za nj reći, da je bio zajednički i jednima i drugima (i Slovacima i Slovencima). A po tome, što je prepisan na slovenskom tlu, ipak ide u slovensku književnost (makar samo kao slovenska redakcija csl. teksta, čemu se ne protivi ni Isačenko).

U drugom dijelu toga godišta (*Zapiski in gradivo*) Fran RAMOVS raspravlja o csl. *oslnnŋti* »esurire«, slov. *sla* 'fames; cupido, libido' i *sna-golten* 'avidus' (str. 301—302) te prvo s Oštrom izvodi prema *suld-(yā), *suld-ia, a drugo od *suld-no-, a Rajko NAHTIGAL (*O imenu Kocelb*, str. 303—305) ustaje protiv Stanislavova tumačenja, da je *Kocelb* slovački deminutiv (hipokoristik). On

ostaje kod svojega ranijega izvodenja (prema *Chezil, Chozil*, iz stv-njem., isp. »vsekakor se ime Kocel' b po svoji tvorbi ne da izvajati niti iz praslovanščine, niti iz slovaščine: jezikovno ji je otisnjen tuj pečat...« Slov. jezik 1939, II, 13) te ev. dopušta vezu sa *Kocēnō* s deminutivnim -ol' b, iako je »takšno tvorbo s tem sufiksom za tako staro dobo kakor IX. stol. težko predpolagati« (ispor. s time i Grivčevo mišljenje, *Slovenski knez Kocelj*, Ljubljana 1938, i dr.).

LETNIK III (1950)

Prvi dvobroj posvećen je uspomeni Fr. Kidriča.

France GRIVEC, *Frisingensia* I-IV. Analiziraju se mjesta *ze mil tvoriv* (I, 21-2, 23-4), *Izešti ich pigem* (II, 37-38), *z pazime vuzem blaže* (III, 75) i *poslednie balovanije* (II, 92) te pisac na osnovi poređenja sa Sin. eu-hologijem (*moloby dējemo*, pa *mili se dējemo*) i s liturgijom Ivana Hrizostoma izriče mišljenje, da je u frazi *milō* se tvoriti (koja bi imala biti pannonizam i značiti *prostiti, usmiljenja prositi*) Konstantin-Ciril mogao pannonisko tvoriti na moravskom tlu zamijeniti sa *dējati*.

Uz drugu izreku (*česti jih pijem — honori (in honorem) eorum bibimus*) pisac daje vrlo bogatu i plastičnu sliku o običajima u Srednjem vijeku, kada se — umjereno, a kadšto i neumjereno — pilo u čast svetaca. Friz II bi prema tome bio »crkvenoslovansko uglajen in oblikovan v dobi moravskega in panonskega misijonstva slovanskih blagovestnikov«, pa autor pretpostavlja, da je »verjetno, da sta Ciril in Metod običaj pitja v čast svetnikom odobravala in se ga udeleževala« (str. 114).

Za *sōpasti* u III, 75 postulira se značenje *servare (spasi me v vsem blaze — serva me in omni bono)* a za *poslednie balovanije* značenje *poslednje zdravljenje* (ultima sanatio). Sve je to u skladu s grčkom patri-stikom te posredno upućuje na usku vezu u kojoj je drugi Frizinški odlomak stajao prema Solunskoj braći, tako da Grivec s pravom žali, što nam se taj spomenik nije očuvao u glagoljici, već samo u okrnjenom i glasovno vrlo površnom latiničkom prijepisu.

Drugi je dvobroj posvećen šezdesetgodišnjici života Frana Ramovša*. To je u pravom smislu Ramovšev zbornik, u kojem je 25 različnih članaka (na 250 strana) sa užega i širega područja slavenske lingvistike.

André VAILLANT, *La flexion verbale dans la glagolite croate*. — U povijesti pojedinačnih slavenskih jezika kadšto se istraživači premalo osvrću na ono, što im pruža csl. jezik. Istina, taj je jezik umjetan, ali svi su jezici civilizacija umjetni, pa tako i srpskohrvatski i slovenski, a i sâm Vuk je bio prisiljen da se služi izrazima, protiv kojih se borio.

Starocrkvenoslavenski jezik u početku XI vijeka više nije ono, što je prije bio; u njemu je i inovacija, i arhaizama, i živih oblika iz onoga vremena. S druge strane, u mladim crkvenoslavenskim tekstovima kadšto se može naći više starih oblika nego u nekim tekstovima iz prastare, izvorne starocrkvenoslavenske redakcije. Kod toga u krugu crkvenoslavenskih redakcija osobito mjesto zauzimlje hrvatski crkvenoslavenski jezik, koji se znatno razlikuje od ruskoga, koji je u nauci dosada bio najbolje poznat. Da bi primjerom pokazao, kako su se neki vrlo stari scsl. oblici dugo održavali u hrvatskoj glagoljici, prof. Vaillant daje kratak pregled glagolskih oblika na osnovi građe, koju su objavili Vajs (u nizu izdanja od g. 1903. do 1948)** i Vašica (u Byzsl. VIII, 30-46). Tekstove, na koje se osvrće, on dijeli u dvije grupe, od kojih prva obuhvata one prve ruke, kojima su pramalice nastale u IX—XV v. i koji odaju, da su im oblici za prepisivače u XIV i XV vijeku bili još razumljivi

* U Ramovševu nekrologu (Slovo I, 46) potkrala se neznodna griješka, po kojoj bi se moglo misliti, da je pokojnik zajedno sa N. Jesse priredio izdanje Slovenskog pravopisa iz g. 1950. N. Jesse i P. Ramovš imali su brigu za tehničku stranu izdanja, a u uredništvu su uz F. Ramovša bili O. Župančić, A. Bajec, R. Kolarič, M. Rupel, M. Šmalc i J. Šolar.

** Vaillant iz Vajsovih tekstova nije mogao dobiti pravi uvid u grčku verziju i u njezin odnos prema verziji prevedenoj iz Vulgate (v. str. 34—43).

vi i prihvatljiviji. U drugu idu mladi tekstovi, i u njima će biti oblika, kojima su se hrvatski prevodioci u ono vrijeme u svojem jeziku — koji je također bio književan, pa prema tome i umjetan — doista služili. Knjiga o Jobu, prevedena iz latinskoga jezika, mogla bi biti iz XIII vijeka. Eklezijast ima i neke čehizme, koji bi mogli pripadati XIV—XV vijeku.

U pregledu, koji je važan za nas i koji dajemo u izvatku, Vaillant od- vaja starije oblike (I) od mladih (II).

Dual u 1. ima *-vé*, u 3. *-ta*. Imperativ ima za 1. sg. još i oblik *razvédém* (II, v. dubrov. *umrim*, *budijem*), za 3. du. *budéta* (I) i za 3. pl. mlade oblike na *-te* (II). U imperfektu se za 3. du. *budéta* (I) i za 3. pl. mlade ma *-hota* u čakav. lekcionarima i *-hote* za 2. pl. u dubrov. i u savrem. čakav. govoru). Kod aorista asigmat- ski su oblici vrlo česti i u I i u II, premda u I dolaze i sigmatiski oblici tipa *idohb*, ali oni u II ipak prevla- davaju više nego u I. U češkim spomenicima se kraći oblici drže do XIV vijeka, u glagoljskim spomenicima se — prema podacima, kojima je raspo- lagao Vaillant — pišu do XIII vijeka, a poslije se prepisuju iz starijih teks- tova; u srednjobugarskom i starobu- garskom ih nema, u ruskom su znak, da su tekstovi, u kojima se nalaze, prepisani iz makedonske, srpske ili hrvatske matice.

Kraći sigmatiski aorist se — osim u *rěhb*, koje se dugo drži, i u *-něhb* (od *-něsb*), koje se i danas govori — više ne pojavljuje u II, iako su ga glagoljaši još dobro razumjeli. Kod oblika tipa *jesb*, *jetb* prvi je arhaičan (prema mlađem na *-hb*), drugi dosta običan (jednako u hrvatskom kao i u srpskom, u srednjobugarskom i u ruskom). U 3. du. oblici tipa *idota* predstavljaju kompromisno rješenje između starijega 3. na *-eta* i mlađe- ga *-osta*. U *slišasve* (II) pisac naslu- čuje inovaciju iz živoga govora.

U kondicionalu pom. oblik u 1. sg. glasi *bimb* (kao i danas u čak.), 3. pl. *bi* (pored *biše*). U II se još susreće futur sa *vščeti*, a sa *hotěti* i *biti* (by- ti) se u II kadšto nadomješta lat. particip futura. Ptc. pret. akt. I do- bro se čuva i u I i u II, i odatle se nastavlja u čakavskoj književnosti (Marulić); mlađe (hrvatsko) *-v*- jav- lja se također vrlo rano (već u I, i u Vat. misalu iz poč. XIV v.). Kod pa-

sivnoga participa stariji su oblici obični u I, mladi (na *-ov-* i *-ut-*) češći u II. Na kraju se (pojedinačno) na- vode još neki oblici za *strěšti*, *ruti*, *iskati*, *piti*, *razbiti*, *vupiti*, *črěti*, *stru- gati* i *hotěti*.

Vaillant završava svoj članak rije- čima: Ove su napomene sumarne, ali one su dovoljne da pokažu značenje, koje pod različitim obzirima pred- stavlja hrvatski tip crkvenoslaven- skoga jezika. Treba željeti, da dođe do punih, kritičkih izdanja glagolj- skih brevijara i misala: to je mogu- će sada, poslije mukotrpnih radova i minucioznih opisa rukopisa, koje je dao msgr. Vajs« (str. 254).

W. K. MATTHEWS, *The Phonetic Value of Jat' in Old Russian*. — Ispi- tujući različite ruske, slavenske i ne- slavenske (osobito nordijske) para- lele pisac dolazi do zaključka, da je staro rusko *ě* predstavljalo fonološki kompleks s glasovnom vrijednošću [e] → [ae], koja se već prema dija- lektu i prema fonetskom kontekstu mogla izdizati iznad [e] i spuštati is- pod [ae]. Matthews se vrlo obazrivo osvrće i na odnose između glagoljske i ćirilske grafije, pa se može očeki- vati, da će se iscrpnije pozabaviti jat'om i u glag. i ćir. (maked.-bug.) spomenicima.

Roman JAKOBSON u članku *O stihotvornyh reliktah ranнего sred- nevekovlja v češkoj literaturnoj tradicii* dodiruje pitanje, koje je ot- prije njegova domena, te kritičkim osvrtom na češku predhusitsku liri- ku (Nejedlý, Orel, osobito Škarka, Nejstarší česká duchovní lyrika, Prag 1949) i svojom rekonstrukcijom pjesme *Hospodine, pomiluj ny* — u uskoj vezi s historijskom i csl. fone- tikom — pokazuje put, kojim će se i kod nas morati poći, kada se bude pristupalo studiju naše stare glagolj- ske poezije. Spomenuta češka pjesma, o kojoj se u svoje vrijeme toliko pi- salo i o kojoj se, kao što se vidi, ne prestaje pisati, svojim počecima se- že u starocrkvenoslavensku književ- nost češke redakcije. Složena je u osmercima, a osmerci kod nas hrono- loški stoje iza dvanaesteraca, pa će biti zanimljivo — i potrebno — da se i to pitanje, koje je prije pedeset i sedam godina načeo Jagić, kod nas počne nanovo raspravljati.

Giovanni MAVER, *Kanata*. — Riječ *kanata*, koja se govori po otočju od Hvara do Cresca te znači čašćenje na kraju nekoga posla, u svezi je s dalmat. (roman.) *kena, *kenare i naslanja se semantički na *likof* (od sravnj. *litkouf*), koje se u istom značenju upotrebljava u Cresu i u Istri. Njemački običaj, koji je izazvao tu riječ i taj oblik, za nas nije izvoran već se nadovezuje na još stariji, vrlo rasprostranjeni slavenski običaj, koji je našao odraz i u Vinodolskom zakonu (v. Baradino izdanje uz raspravu *Hrvatski vlasteoski feudalizam*, Djela Jug. akad. knj. 44, Zagreb 1952, str. 116—117).

Petar SKOK, *Prilog ispitivanju predrimskih leksičkih ostataka u slovenačkom i srpskohrvatskom jeziku*. — U te ostatke, koji kao nastavak područja obrađena u radnji R. A. Stampe (*Contributo al lessico preromanzo dei dialetti lombardo-alpini e romanci, Romanica helvetica II*) prelaze i na naše područje, ubraja pisac riječi *brenta*, *bajta* (novije, iz furl.), *konablja*, *gudura*, *gòlida*, *košuta* (obje poslj. iz pastirske terminol., pa bi mogle biti predindoevropske). U predindoevropske riječi prof. Skok nadalje ubraja oblike *grič*, *griža*, *hrib*, *hrid*, koje tumači kao relikte, koji su u slovenski i u hrvatski jezik ušli u latiniziranom (*gredius ≥ *griža*, *grettius ≥ *grič*) ili nelatiniziranom obliku (*hrid*, *hrib*) preko Ilira, Japoda, Karna i dr. plemena, koja su se tu zatekla, kada su Slaveni dolazili u ove krajeve.

Stjepan IVŠIĆ, *O značenju prijedloga s̄ s akuzativom u slavenskim jezicima*. — Raspravljajući iscrpno o službi, koju prijedlog *s̄* može imati s akuzativom, pisac se dulje zadržao na *strus*. i *stčēš*. *byti s̄ ņb* (stč. se ņ) u zn. 'biti ravan njemu', da bi protumačio dva dosad slabo objašnjena mjesta u Marulićevoj *Juditi*. To su *jer bit ne mogući sa nj*, *pridat se voliše* (II, 49) i *jer će biti sa nje*, da *jih ne upuste* (V, 102); prvo prema tome znači *jer se volješe predati ne mogući biti mu ravni*, *tj. ne mogući mu odoljeti*, a drugo *jer će biti prema njima toliko jaki*, *da im ne dadu da živi i zdravi umaknu* (u prvom se slučaju radi o Židovima i o Olofernu, u drugom o Židovima i Asircima).

Rajko NAHTIGAL, *Slovo o polku Igorévě (Odlomek iz slovenske prireditve izdaje)*. — Daje paralelno nekoliko odlomaka iz EP sa svojom rekonstrukcijom, s latiničkom transkripcijom i sa slovenskim prijevodom. Tekstovi i komentar — poslije Jacobsonova izdanja — nemaju većega značenja, pa je pisac spomenuti tekst dao ugl. zato, da »bo zlasti mladim slavistom tudi dobrodošla vaja v staroruščini in izdaji teksta« (str. 371).

LETNIK IV (1951)

Toma MATIĆ, *Leksički pabirci iz starih čakavskih pisaca*. — Oblik *rinjihu* (ne more se provrit kud plan-dišća bihu, ni lapté procinit kad žitom rinjihu StP 16, 73) u Zoranićevim *Planinama* treba čitati *rignihu*, kao impf. od *rignuti* (u zn. *klijati*, *roditi nečim*), a ne *rinjihu*. — *Reníše* (i *blagom reníše sva zemlja*, Baraković *Vila I*, 614) je pravilan impf. od *gnati* (prema prez. *ženem* — *renem*) 'tjerati, goniti, gurati' (lat. *agere*, fr. *pousser*; 'čovjek je u zemlji ili u samoj biljci vidio životnu snagu, koja tjera, goni iz sebe mladice, lišće, cvijeće, te su se prema tome i glagoli s tim osnovnim značenjem stali upotrebljavati za oznaku prirodnih procesa u razvoju bilja'). — *Mocira* u Mrnavićevoj *Osmanščici* (Rim 1631, str. 64) nije 'riječ tamna značenja', kako hoće RJA (s. v. *mocir*), kada već fra Luka Polovinić Bračanin lat. *ut quid destruxisti maceriam eius* (ps. 79, 18) prevodi sa *da čemu razori mociru njegovu*. To je lat. *maceria*, *maceries*, koja se često nalazi u klasika, a znači 'paries sub dio positus, ad saepiendos hortos, villas, silvas, vineta... ex sicco lapide constructus' (Forcellini). Riječ bi po porijeklu imala biti dalmatska (Bartoli), a nalazi se kod nas i u drugih pisaca (Marulić, Tanzlinger). U živom govoru zabilježena je u dva oblika: *močira* (Kušar, Rab) i *mocira* (drugdje; u zavičaju Marulićevu i Polovinićevu danas se ne govori).

Fran GRIVEC, *Frisingensia*. — Riječ *les* u izreci *po lesu vešahu* (II, 101) ne znači ni šumu ni drvo, nego — kako se iz konteksta vidi i kako pokazuje kraći ali vrlo zanimljivi ekskurz u sredovječne načine muče-

nja — posebnu spravu za mučenje (equuleus), no nipošto križ, te se u toj izreci može dobro prevesti s prijedlogom *na* i s lok. *Les* kao panonizam mogao je ući u tekst *Fri II* i kroz Ćirilovu školu, čime se posredno utvrđuje van Wijkovo mišljenje, da *Fri* u sebi čuvaju tragove staro-crkvenoslavenskoga jezika.

Fran RAMOVSĀ, *O praslavanski metatoniji*. — Polazeći od istraživanja Ivšićevih, Beličevih, van Wijkovih i dr. autor nastoji dokućiti u čemu je bit praslavenske metatonije. Kod toga se osobito oslanja na primjere s dvostrukom metatonijom tipa *postel'a* te dolazi do zaključka, da se praslavenska metatonija sastojala u tome, što se sa silazno označenoga krajnjega sloga neke riječi ili akcenatske cjeline naglasak prenosio na prethodni slog, uslijed čega je dolazilo do promjene u njegovoj intonaciji. Sâm proces intonacijske mijene, do koje je na taj način dolazilo, tumači Ramovš ovako: 1. akut je bio vrlo ekspiratoran i (po intenzitetu) jak; 2. cirkumfleks je bio vrlo muzikalan, labav, i gubio je svoj akcenat u korist susjednoga akuta; 3. determinanta je imala svoj naglasak, koji je bio jači od cirkumfleksa, i zbog toga dolazi do uzlazne intonacije na prethodnom slogu. Ona najprije nastoji da se izravna s najjače naglašenom tačkom u riječi, a kada do toga dođe, akcenat kao novi akut (ili kao novi cirkumfleks) prelazi na prethodni slog, poslije čega krajnji samoglasnik (krajnji poluglas) slabi. — Na sličan način proces se u principu odvija i onda, kada je korjeniti slog bio akutiran.

Da su novi akuti i novi cirkumfeksi bili pretežno ekspiratorni i jaki, vidi se odatle, što su vokali pod njima dobivali na kvantiteti i postajali otporniji od starih akcenata. Tako je na pr. slovenski jezik zadržao naglaske na metatoniranim slogovima, pa dok se na pr. stari akcenti prenose na početak riječi, novi cirkumfleks ostaje na svojem mjestu.

Praslavenska metatonija je prema tome intonacijsko-akcenatska (u biti fonetska) pojava, koja se poslije — putem analogija — širi i preko okvira, koji su u prvo vrijeme imali svoje glasovno (fonetsko) opravdanje.

U rubrici *Zapiski in gradivo* F. GRIVEC daje instruktivne *Pripombe k Žitju Konstantina* (u kojima se kritički osvvrće na posljednje radove van Wijkove — u *Südostd. F.* 6, 74—102 i *ZfslPh* 17, 268—285 — i, s nekim nadopunama i ispravcima, na svoje izdanje *Žitja Konstantina in Metodija*, Ljubljana 1951), a R. NAHTIGAL etimologiju *Dudleipa* — *Dudlěbi* — *Dulěbi* (koje ime dovodi u vezu s langobardskim oblicima tipa *Burgundaib*, *Antaib*).

PAMIETNIK SŁOWIAŃSKI. Czasopismo naukowe poświęcone słowianoznawstwu. Komitet redakcyjny T. St. Grabowski, W. Jakubowski, T. Lehr-Splawiński, W. Molé, K. Moszyński, J. Widajewicz. Wydawnictwo Studium Słowiańskiego Univ. Jagiellońskiego, Kraków.

I poljska slavistika osjetila je (poslije rata) potrebu da izdaje nov časopis, u kojem će — za razliku od ostalih — dolaziti do izražaja pitanja iz širega područja slavenske filologije. Dok je poljska i slavenska lingvistika u Poljskoj raspolagala i raspolaže s nekoliko odlično uređivanih časopisa, ostala područja slavistike nisu imala glasila, u kojem bi se objelodanjivale kraće rasprave (do 2 štamp. arka), članci, osvrti i prikazi o različitim pitanjima i djelima iz širega područja slavenske kulturne, političke, društvene i ekonomske problematike, iz područja arheologije, etnografije, povijesti umjetnosti i povijesti književnosti slavenskih naroda. Takvo je stanje — za Poljake — bilo prirodno u razdoblju između oba rata, kada se nadovezivalo uglavnom na bogate tradicije poljske lingvistike s kraja XIX i početka XX vijeka, no isto je tako bilo prirodno, da su poljski slavisti poslije prošloga rata, kada njegove političke posljedice još nisu bile tako osjetne, mogli pomišljati na to, da taj svoj interes prošire i na ostala područja slavenske filologije (slavenoznanstva, slowianoznawstva). U tu svrhu počeo je Slavenški institut u Krakovu s izdavanjem ovoga časopisa. Bilo je zamišljeno u početku, da će *Pamiętnik* izlaziti dvaput godišnje, a bude li dosta građe i sredstava, i češće, međutim, kako je prva knjiga izašla god. 1949, u vrijeme

kada je ponovno došlo do rascjepa među slavenskim zemljama, druga je knjiga izašla tek god. 1951.

Časopis se — kao što je kod takvih glasila obično — dijeli u tri dijela (I članci i rasprave — II prikazi i ocjene — III bilješke) te na kraju donosi iscrpnu bibliografiju svega, što je u proteklom periodu u Poljskoj napisano o ostalim slavenskim narodima.

TOM I (1949)

U uvodnom članku (*Slowianoznawstwo polskie. Stan obecny i zadania na przyszłość*) T. LEHR-SPLAWIŃSKI daje pregled razvitka poljske slavistike u razdoblju između oba rata i u razdoblju, koje je slijedilo poslije g. 1939. Istaknuta je briga poljskih naučnih središta (kao što je na pr. ono u Krakovu) oko naučnog podmlatka, njihovo plansko pristupanje odgajanju stručnih kadrova za sva područja nauke o slavenstvu (o kulturnoj, političkoj, društvenoj i ekonomskoj prošlosti slavenskih naroda). Taj je planski, sistematski rad dao i jednoga od najistaknutijih istraživača našega jezika i ostalih južnoslavenskih i balkanskih jezika, kojemu imamo zahvaliti za vrijedne studije o našem cakavizmu, o istarskim govorima, o makedonskim, crnogorskim i dr. govorima - Mieczysława MAŁECKOGA, komu je bila povjerenata katedra za južnoslavensku filologiju na Jagiellonskom sveučilištu i koji je — poslije teških napora podnesenih u vrijeme rata — ubrzo poslije njegova završetka preminuo. To je bio najteži gubitak, koji je — poslije mnogih žrtava za vrijeme rata (Klich, Gołąbek, Bobek, Friedrich, Tarnacki, Węglarz) - pretrpjela poljska lingvistika, gubitak, koji osobito pogada nas, jer je Małecki dao djela, koja za našu lingvistiku i našu dijalektologiju i danas znače mnogo.

U daljem toku svojega prikaza prof. Lehr-Splawiński govori o rezultatima, koje je poljska nauka u posljednje vrijeme dala na različnim područjima slavenske filologije i o sve brojnijim stručnim kadrovima, koji svojim rezultatima dostižu rezultate, do kojih se u razdoblju između oba rata — i prije njega — u Poljskoj uzdigla opća i slavenska lingvistika. Za unutrašnja (organiza-

cijska) nastojanja poljske slavistike moglo bi se reći, da se kreću u dva pravca: a) stručno odgajati kadrove i tada za njih stvoriti mjesta (katedre) i b) okupljati radnike, koji rade na istim ili srodnim problemima, po mogućnosti u veće zajednice (institute, naučne, radne centre). Na taj je način Slavenski institut (Studium Słowiańskie) u Krakovu okupio oko sebe predstavnike 15 slavističkih katedara, Zapadni institut (Instytut Zachodni) i Instytut Starożytności Słowiańskich u Poznaniu znatan broj stručnjaka, koji se posebno bave proučavanjem slavenskih starina i sjeverozapadnoslavenskom (lehitskom) prošlošću i kulturom, itd. Sva središta imaju i svoje stručne časopise, što, naravno, u velikoj mjeri pomaže razvitak mlađih naučnih kadrova.

Wojślaw MOLÉ, *Z problematyki slowianoznawczej w historii sztuki*. — Može li se govoriti o posebnoj »slavenskoj« umjetnosti, koja bi bila svima Slavenima zajednička, ili makar o psihološkim predispozicijama, koje bi bile zajedničke za sve Slavene i koje bi dolazile do izražaja u umjetnosti? — Ako se na to ne može odgovoriti pozitivno, u čemu se tada povijest umjetnosti kod Slavena odvaja od povijesti umjetnosti kod ostalih naroda, i u čemu se sastoji njezino historijsko značenje? — Prije odgovora na ta pitanja Molé postavlja pitanje kriterija za odbacuje etničko-jezični kriterij, kojim se obično služimo kod raspravljanja o slavenskim narodima, te traži da se kao kriterij uzme cjelina svih historijskih momenata, koji su utjecali na oblikovanje nekoga naroda. Predmet povijesti umjetnosti prema tome ne će biti etničko-jezične jedinice (narodi, u dan. smislu), već geografsko-kulturne jedinice sa svima utjecajima, tradicijama i aktivnostima, koje su u njima dolazile do izražaja.

S obzirom na kulturna obilježja u umjetnosti Molé dijeli sav slavenski svijet u pet osnovnih grupa; to su 1. Balkanski Slaveni (Srbi i Bugari), 2. Istočni Slaveni, 3. Dalmacija, 4. preostala Hrvatska i Slovenija, 5. Zapadni Slaveni.

Ono, što je za te umjetnosti svojstveno i zajedničko, ne da se utvrdi-

ti formalnim kriterijima na osnovi običnog poređenja, već treba segnuti dublje i zahvatiti u životnu stvarnost središta, koje se proučava. »Ispitivaju umjetnosti svakoga od slavenskih naroda treba pristupati prije svega tako, da se ispituje njegov unutrašnji razvitak i njegov vanjski horizont, a ne samo njegova ovisnost o tuđim uzorima« (str. 38). Bitan je kod toga elemenat, što — jednako kod nas kao i drugdje — i onda, kada se može utvrditi genetička veza s takvim utjecajima izvana ona ipak predstavlja nešto drugo, jer joj je dalji razvitak bio drugi. Benediktinska bazilika i kameni pleter nalaze na Zapadu u svojoj završnoj fazi, kada za nas znače početak i temelj, na kojem će dalje graditi naša srednjovjekovna umjetnost. Historijska funkcija tih oblika prema tome nije ista, i periodizacija naše dalmatinske umjetnosti nipošto ne će odgovarati periodizaciji umjetnosti na pr. u Italiji. I onda, kada genetičke veze gdješto upućuju na Zapad, krajnji je rezultat ipak drugi, u navedenom slučaju dalmatinski, naš. Ono, što je za umjetnički lik nekoga kraja bitno, to nisu pojedinci, to je cijeli kraj kao geografska i kulturna cjelina (cjelina u geografskom i kulturnom smislu). Renesansa za Dalmaciju nije značila kidanje s prošlošću, i zato — kako misli Molé — veliki pojedinci, koje je ona davala — oba Lovranjanina, Juraj Čulinović-Schia-vone, Andrija Medulić, Julio Clovio-Glavić — u biti ne pripadaju kraju, kojemu njihova umjetnost — tada, u ono vrijeme — nije bila potrebna, i koji ih kao umjetnike nije dao.

Obazirući se u svojim izvodima najradije na nas, na umjetnost kod Hrvata, kod Slovenaca i kod Srba, Molé ovako raspoređuje balkanističku tematiku, koja bi trebala da uđe u program slavističkih (slavenoznanstvenih) istraživanja: Srednjovjekovni Balkan i antičke tradicije — Dalmacija i njezino mjesto u umjetnosti na obalama Jadrana — Umjetnost Balkanskih Slavena i Bizant — Ranohistorijski srednjoevropski elementi u umjetnosti Balkanskih Slavena — Srpska umjetnost i ekspanzija romanske umjetnosti — Dalmacija i Renesansa — Barokni elementi u balkanskoj umjetnosti — Bogumil-

ska umjetnost i pučki elementi u srednjovjekovnoj umjetnosti na Balkanu, i sl. (str. 54).

Józef WIDAJEWICZ, *Masudi o Wieletach*. — Poznati citat arapskoga putopisca iz sredine X vijeka u kojem se spominje kralj *Mağak*, sa drži i naziv toga slavenskoga plemena »kojemu je pripadala vlast od samoga početka, i kojemu su se od davnina podvrgavala ostala slavenska plemena«. Taj se naziv, kako tvrde arabisti, može čitati na dva načina, kao *Wolinjana* ili kao *Welitaba*, i tu sada poglavito među historicima dolazi do rascjepa, jer jedni (J. Marquart, G. Labuda) prihvaćaju prvo čitanje, a drugi (T. Lewicki, J. Widajewicz) drugo. Widajewicz u svojoj raspravi nastoji dokazati (na osnovi *Pověsti vremennyhъ lětъ* i dr.), da u vrijeme, kada je al-Mas'udi pisao svoj prikaz, Volinjana kao plemena (s tim imenom) još nije bilo, da se tu radilo o Veletima, koji su se prvi odvojili od ostale mase Slavena i stvorili svoju državu, oko koje su se okupljala ostala slavenska plemena. Sjedišta tih Veleta bila su s onu stranu Odre, a kako su odanle do Kaspijskoga mora, dokle je najdalje dopro al-Mas'udi, mogle doći vijesti o dalekim Veletima sa Odre, to Widajewicz pokušava protumačiti smišljenom akcijom Dragomire, veletsko-stodorske knjeginjice i žene Vratislava I (905—921), koja bi, navodno, preko nekog češkog ili stodorskog trgovca ili sl. imala Mas'udiju dostaviti podatke, koje je on objavio, da bi tako proslavila svoje (veletsko) pleme. Hipoteza po sebi zanimljiva, samo je Widajewicz, čini se, u svojoj zapadnoj (veletskoj) orijentaciji išao predaleko, kada od slavenskih plemena, koja Mas'udi nabraja, Braničevce (Braničabin) meće na jug, a Hrvate (Chorwatin) i Srbe (Surbin) na sjever (u Češku i u Lužicu). U tom slučaju — kada bi se doista radilo samo o češkim, polapskim i njemačkim plemenima — trebalo bi objasniti, kako su se Braničevci sami našli u njihovu društvu. Po Lewickom (v. str. 99) raspored plemenskih imena bio je geografski, a neposredno uz *Braničabin* Widajewicz daje i *Chorwatin* i *Surbin*.

V. FRANČIĆ u članku *Adam Mickiewicz w chorwackich i serbskich przekładach* uz neke dopune razrađuje bibliografske podatke, koje o prijevodima Adama Mickiewicza kod Hrvata i kod Srba sadrži dodatak Benešićevu prijevodu *Dziada*, Živanovićeve knjiga Srbi i poljska književnost (Beograd 1941) i zbornik *Današnja Poljska* (Zagreb 1948). Prikaz je pisan topla i objektivno, s potrebnom širinom u koju je pisac unio i karakteristike pojedinih prevodilaca. Na kraju je s punim priznanjem dana ocjena Benešićeva prijevoda Mickiewiczovih *Dziada*, jednoga od najvećih i najtežih djela slavenske književnosti. Pišćev sud, da Benešićev prijevod predstavlja »ritam, zvučnost, melodiju u tako savršenu obliku, da bi taj prijevod trebalo smatrati djelom, koje predstavlja poseban razdjel u razvitku hrvatske versifikacije, za koju se moglo misliti, da je s Vladimirom Nazorom dosegla svoj vrhunac« (str. 147), rado potpisujemo.

Frančićevu popisu od novijih prijevoda, koji su kod Hrvata izašli poslije god. 1948, treba dodati nekoliko prijevoda Đ. Šaule: To su: *Oda mladosti* (Oda do mladości, Izvor 2/1949, 94—96), *Dziady* (III, fragm. uprow. Janczewskiego, Izvor 2, 96—97), *Bahčisaraj u noći* (Bachczysaraj w nocy, Izvor 2, 97), *Akermanske stepe* (Stepy Akermanskie, Republika 6/1950, 541—542) i *Gospodin Tadija ili posljednji nasrt u Litvi* (Pan Tadeusz, Drž. izdav. poduzeće Hrvatske »Zora«, Zagreb 1951, str. 355, s pogovorom Julija Benešića).

TOM II (1951)

Premda je taj svezak izašao tri godine poslije tako zv. Rezolucije nekih komunističkih partija, jedna trećina njegovih članaka posvećena je nama. Objektivnost i simpatije, s kojima su pisani ti članci, najbolje svjedoče o visokoj naučnoj svijesti poljskih slavista, koji se u svojem radu nisu dali zastrašiti parolama, kojima se vodstvo njihove zemlje u ono vrijeme nabacivalo na nas.

Tadeusz LEHR-SPLAWIŃSKI. *Zagadnienie Chorwatów Nadwiślańskich*. — Pisac knjige *O pochodzeniu i praoczyźnie Słowian* (Poznanj 1946)

daje poljski pogled na pitanja o seobi Hrvata, koja se u nauci potežu punu tisuću godina, od Konstantina Porfirogeneta (912—959) do danas. Kod toga njega posebno ne zanima pitanje, koliko je bilo seoba Hrvata — jedna ili dvije — nego ono, što je važno i za poljsku lingvistiku i historiografiju — je li Hrvata bilo i u Poljskoj, i koliko je istine u tome, da su »de partibus Poloniae« došli ova-mo na jug.

U poljskoj historiografiji od sredine XIX vijeka na ovamo češće se susreće mišljenje, da je nekoć oko gornjega toka Visle bilo pleme, koje se zvalo Hrvati (Chorwaci, Chrobaci). Jagić je to pobijao tvrdeći, da je Konstantin Porfirogenet, od koga je to poteklo, krivo povezao Hrvate i Srbe iz naših strana s (češkim) Hrvatima i (lužičkim) Srbima na sjeveru i odatle izvodio svoje zaključke o seobama Hrvata i Srba sa sjevera na jug. Protiv toga mišljenja ustao je Niederle, koji je, znajući za Hrvate u sjeveroistočnoj Češkoj i u jugozapadnoj Ukrajini, zaključivao ne samo da je Porfirogenet imao pravo, već i da su Hrvati jamačno nekoć bili veliko i snažno pleme, koje je zauzimalo cijelo područje od Krkonoša i gornjega toka Visle do gornjega Dnjestra. Njihova se plemenska zajednica poslije imala raspasti zato, što je njezin središnji dio — onaj oko gornje Visle — otišao na jug i nastanio se u današnjim hrvatskim zemljama (u Hrvatskoj i u Dalmaciji), a preostali su se dijelovi na zapadu (u sjev.-ist. Češkoj) i na istoku (u jugozap. Ukrajini) tada asimilirali i pretopili u Čehe i u Ukrajince.

Tomu se protivio Brückner, koji — kao i Jagić — sumnja u točnost Porfirogenetovih navoda, pa protiv Niederleova povezivanja čeških i ukrajinskih Hrvata i njihova smještanja na golemom prostoru od Sudeta do gornjega Buga i Styra iznosi podatke s drugih područja, koji pokazuju, da u slavenskom svijetu kadšto i različita plemena, koja nisu istoga porijekla, mogu imati isto ime. J. Widajewicz, koji o tome opširno raspravlja u svojoj knjizi *Państwo Wiślan* (Krakow 1947, pogl. II »Wielka czyli Biała Chorwacja«) izvodi Hrvate od istoimenoga plemena oko

gornjega Dnjestra, koje je »i u X vijeku moglo biti bliže južnim nego istočnim Slavenima« (str. 29, naravno, u jezičnom, plemenskom pogledu).

Sto se tiče podataka, koje daje Porfirogenet, Widajewicz misli, da se vijesti o Bijelim Hrvatima u bizantskoga cara odnose na češke Hrvate, za koje je car od drugud mogao znati. Po njemu (po W.) ti se Hrvati nikako ne bi smjeli stavljati u porječje gornje Visle. Lehr-Splawiński tomu nasuprot upućuje na čl. 33. De admin. imp., gdje se izričkom spominju veze između Zahumlja i porječja Visle (*Diciki* bi imali biti Viđukindovi *Licikaviki*).

Zanimljive su vijesti, koje o tome donose arapski putopisci, al Mas'udi, ibn Roste, Marvazi i Ibrahim ibn Jakub (sva četvorica iz X vijeka; ispor. brojne radnje, koje je kod nas tomu pitanju posvetio Lj. Hauptmann*). Jedino trgovačko središte na slavenskom tlu, za koje su oni znali, bio je grad *Hrvat*, koji je tada pripadao vlasti kneza *Seventobolka*. Kako je u ono vrijeme i područje oko gornje Visle pripadalo velikomoravskoj državi, Lewicki i s njim Lehr-Splawiński pretpostavljaju, da je to mogao biti današnji Krakov, i da se onaj kraj u ono doba zaista mogao zvati Hrvatskom. Donekle (s obzirom na Zahumlje) približava se toj koncepciji i G. Labuda u svojoj studiji o Samovoj državi (*Pierwsze państwo slowiańskie*. Państwo Samona, Po znanj 1949, v. na str. 194—262 pogl. o seobi Hrvata i Srba na jug).

Iz svega toga i Lehr-Splawiński zaključuje, da je sasvim vjerojatno, da je područje, na kojem je danas jugozapadna Malopoljska, nekoć moglo pripadati plemenu Hrvata. To, što i Alfred Veliki, i Bavorski Geograf i Žitije Metodijevo ne govore o Hrvatima u tim krajevima, može se

* Poljski pisci (Lehr-Splawiński, Lewicki, Widajewicz, Labuda) kao da ne poznaju naše historike, a naši opet kao da ne znaju za neka važnija djela, koja su o tome Poljaci pisali, ili bar jedni druge ne citiraju u dovoljnoj mjeri. Takvo stanje, kada se radi o istim pitanjima, metodički i stilistički može biti zanimljivo; nauka od njega ima malo korist.

objasniti hronološki: u njihovo vrijeme Hrvata u ovim krajevima zaista više nije bilo, jer su već bili otišli na jug, a na njihova su mjesta došli Lehiti, koji su prema rijeci Visli nazvani Višljani (*Wiślanie*). Na istoku, koji je bio podalje, u Bizantu i među Arapima mogla je ipak (potpomognuta tradicijom, koja je kod Hrvata na jugu još bila živa) i dalje ostati stara nomenklatura (tim više, što su je utvrđivala imena *Hrvat* u sjev.-ist. Češkoj i u jugozap. Ukrajini).

U nedostatku pouzdanijih (jednoznačnijih) arheoloških i historijskih podataka Lehr-Splawiński pristupa ovom pitanju sa jezične strane te najprije ispituje etimologiju imena *Hrvat*. Nadovezujući kod toga na Geitlera, Pervolfa, Brücknera i dr. on najprije utvrđuje, da je to ime slavensko i da je jamačno značilo *čovjeka oružana*. U tom značenju ono se i kao plemensko ime moglo javljati na različnim područjima za oznaku onih, koji su se oružanošću ili borbenošću izdizali iznad svojih susjeda i iznad udaljenijih plemena. Prema tome ne treba sva područja, na kojima se javljalo to ime, odmah vezati u jednu etničku cjelinu, kako je to činio Niederle, i kako su to činili drugi.

Prihvati li se takvo tumačenje, mogli su Hrvati — kao oružana manjina, koja se u našim krajevima stavila na čelo ostalim slavenskim plemenima, a da se sama nije održala — pripadati bilo kojem, pa i zapadnoslavenskom (Lehr), ili — što više — iako je to manje vjerojatno, iranskom plemenu (Vasmer, *Dvorník*). To, što za sobom nisu ostavili dublji trag u jeziku, može se tumačiti tako, da ih je bilo malo na broju, pa nisu mogli jače utjecati na supstrat, koji se zatekao u krajevima, u koje su došli. Uostalom — kako Lehr opaža — i neki slovenski i neki naši sjeverozapadni (čakavski) dijalekti imaju neke odlike, koje ih vežu za zapadnoslavensko jezično područje.

Lehrova izvođenja dobro pristaju uz Grafenauerovu koncepciju o Hrvatima iz druge seobe (*Prilog kritici izvještaja Konstantina Porfirogeneta o doseljenju Hrvata*. Histor. zborn. 5, 1—56, Zagreb 1952), koju Labuda

meće u g. 622—627., a Graefenauer je svodi na god. 622/23. (ib., 44 sq.).

Julije BENEŠIĆ u članku *Przekłady z literatury polskiej u Chorwaców i Serbów od 1835 do 1947 r.* na sebi svojstven literaran, zanimljiv i duhovit način daje pregled ne samo svega što se kod nas i kod Srba prevodilo iz poljskoga jezika kroz posljednjih stotinu i nekoliko godina, nego i kako se prevodilo. U našoj zemlji danas nema nikoga, tko bi tako intimno i tako neposredno poznao našu i poljsku književnost, i tko bi ih tako znao među sobom povezati i tako povezane dati u nerazdvojnoj cjelini. Sâm pjesnik i književnik, suptilni prevodilac i najbolji poznavalac poljskoga jezika na slavenskom Jugu, on je bio najpozvaniji da prilikom svoje promocije za doktora *honoris causa* Jagiellonskoga sveučilišta u Krakovu (u lipnju 1948) dade ovakav rezime o velikoj kulturnoj djelatnosti, za koju je on kao pojedinac bio najzaslužniji. Članak bi trebalo štampati i u kojem hrvatskom časopisu.

Tadeusz LEWICKI, *Jeszcze o Wietach w opisie Słowiańszczyzny arabskiego pisarza z X w. al-Mas'udi'ego.* — Paleografskom analizom 34. glave al-Mas'udijeva djela *Muruğ ad-dahab* Lewicki dokazuje, da se podaci u njemu odnose na zapadne (sjeverozapadne) Slavene, i da ime najistaknutijega plemena, koje se tamo spominje, ne će biti *W.linana* nego *W.litaba*, prvotno možda i *Weletawe*. Važno je kod toga i to, da se plemenska imena nabrajaju geografski (od sjevera prema jugu), i da se spomenuto ime (*W.litaba*) u tom nižu nalazi na prvom mjestu.

Ime veletskoga kralja (malika) Lewicki čita prema Charmoyu *mağik* (Marquart je čitao *mağak*), i to po njegovu mišljenju (i po mišljenju Kowalskoga) ne bi imalo biti osobno ime već hipokoristikon od slav. *možeb* (*možebko*). Potvrdu za to Lewicki nalazi u rkp. A¹ *Muruğ ad-dahab* (Marquart), u kojem se nalazi bilješka, da se veletski kralj »obično zvao *Mağ.k*, koje se ime daje svakom njihovom vladaru«.

Lewicki drži, da u »napomeni o Slavenima« treba razlikovati dva dijela, jedan mlađi, koji je potekao od nekoga informatora s Istoka te je

nastao oko g. 950, i drugi, stariji, koji je potekao od slavenskoga informatora te se odnosi na vrijeme između g. 864. (kristijanizacija Bugara) i 906. (konačni pad velikomoravske države). Odatle ne slijedi, da je to Mas'udi tada i zapisao: zapisao je to jamačno, kada se našao na obalama Kaspijskoga mora, a kazivao mu je one podatke neki slavenski trgovac ili rob, koji mora da je otišao iz svoje domovine i svojega zavičajja prije godine 906.

Vilim FRANČIĆ u članku *Poezje Slowackiego w chorwackich i serbskich przekładach* (v. sl. za Mickiewiczza na str. 97) nastoji dati iscrpniju ocjenu prijevoda J. Slowackoga, služeći se pritom kadšto poređenjima (onako, kako je to u svojem članku činio Benešić). Članak je informativan (osobito što se prevodilaca tiče), pa Poljacima može dobro poslužiti, da se koliko toliko upoznaju s našim književnim prilikama i s našim prevodiocima. Neka su objašnjava vanja bez štete mogla izostati (na pr. da je Sarajevo »kraj najbardziej zacofany na slowiańskim Poludniu«, pa ona razna tumačenja o aoristu, o imperfektu, i sl.).

Wojśław MOLÉ, *Polacy w cywilizacji Jugosławii.* — Pisac daje opći pregled naših kulturnih veza u prošlosti, u kojima su aktivna strana bili Poljaci. Poslije kraćega uvoda o dinastičkim vezama od XIII do XV vijeka, koje nisu ostavile dubljih tragova, autor se zaustavlja na odjecima, koji se vežu uz ime Vladislava III (Varna), Vladislava IV (*Osman* Đ. F. Gundulića) i Sobieskoga (Bogašinović, Kavanjin, Kanavelović), da se zatim dulje zadrži na aktivnosti Adama Czartoryskoga, koji je preko svojih *Conseils sur la conduite à suivre par la Serbie* direktno utjecao na *Načertanija* Ilije Garašanina, i na neuspjelim pokušajima, da se 1848. izmire Hrvati s Madžarima. Poslije toga, iza kraćeg osvrt na pojedince kao što su Zach, Ostoja-Ho-liński, Moszyński, T. T. Jež (Milkowski) i dr., prelazi na književnost i znanost te se osvrće na aktivnost Aleksandra Sapiehe, Michała Bobrowskoga, Andrzeja Kucharskoga, Emila Korytky i dr. (u poč. XIX v.) te, zatim, na utjecaj, koji je na našu

(hrvatsku) i na slovensku književnost imala novija književnost poljska (od Kraszewskoga do Žeromskoga, i dalje). Kod toga ističe i tematiku, koju su u književnosti, nauci i umjetnosti Poljaci crpli kod nas.

Sasvim na kraju pisac daje sugestije, da bi dobro bilo ispitati protohistorijske veze, koje su nekoć vezale naše narode i za koje bi se moglo naći nešto građe na polju etnografije i arhitekture.

H.